

Tros- og religionsfrihed i danske partnerlande i Afrika syd for Sahara

Revideret 6. november 2023

Anbefalinger fra Tænketanken for Forfulgte Kristne

- Borgere i afrikanske lande efterspørger frihedsrettigheder – specielt den unge del af befolkningen – og dette inkluderer ønsket om øget tros- og religionsfrihed.
- Tros- og religionsfrihed har betydning udviklings- såvel som udenrigs- og sikkerhedspolitisk, og styrkelsen af dette område er derfor vigtig i alle tre dimensioner.
- Styrkelsen af trosfrihed er nævnt som prioritet i den gældende udviklingspolitiske strategi; for at sikre at den reviderede Afrika-strategi reflekterer dette bør følgende gøres:
 - Det bør sikres, at tros- og religionsfrihed indarbejdes i kontekstanalyserne.
 - Landegrupper for hhv. Vest- og Østafrika i forbindelse med kontaktforum-møderne kan styrke arbejdet med tros- og religionsfrihed.
 - Danske ambassaders rapporter fra partnerlandene bør også indeholde oplysninger om tros- og religionsfrihedsemner.
 - Understøttelse af tros- og religionsfrihed i partnerlande indarbejdes i strategiske partnerskabsaftaler.
- Der findes allerede danske erfaringer med en model, hvor statslig og civilsamfundsmæssig udvikling for tros- og religionsfrihed understøtter hinanden. I 2021 blev der indgået en ny partnerskabsaftale med Indonesien, hvor både klimaløsninger, landbrug og rettigheder – herunder interreligiøs dialog – er en del af aftalen. Disse erfaringer med partnerskabsaftaler, der understøtter arbejdet med rettigheder, kan med fordel udbredes til afrikanske partnerlande i forhold til tros- og religionsfrihed.
 - Der er brug for at integrere indsatsen for at værne og fremme tros- og religionsfrihed i udviklingsarbejdet generelt.
 - Muligheder for langvarige og brede indsatser, som inkluderer udbredelse og realisering af tros- og religionsfrihed, afsøges i forhold til afrikanske partnerskabslande.
 - Den styrkede generelle indsats for udviklingssamarbejde er forudsætningen for realisering af tros- og religionsfrihed for alle.
- DK har støttet kapacitetsopbygning på en række tematiske områder, fx omkring arbejdet med oprindelige folk, med seksuelle og reproduktive rettigheder og med frie medier; et lignende arbejde bør ske omkring TORF i Afrika.
 - Der er mange misforståelser omkring tros- og religionsfrihed, og der er derfor brug for øget viden blandt både danske og afrikanske partnere.
 - Støtte kapacitetsopbygning i forhold til TORF-indsatser på tværs af afrikanske partnerlande, fx sammen med PROCMURA, samarbejdsorganisationen for kristne og muslimer i Afrika, som sammen med NORFORB har udviklet et læringsprojekt for civilsamfundsaktører.
 - Opbygning af partnerskaber med andre trosbaserede aktører i krydspunkter mellem fx fred og forsoning og TORF, medier og TORF i Afrika.

- Det koster noget at sætte handling bag ordene: Puljen som støtter tros- og religionsfrihed, og som administreres af CKU, er på i 2024 på 10 millioner. Selvom det er en stigning fra de foregående års niveau på 5 millioner, så er det stadig forsvindende lidt set i forhold til den samlede udviklingshjælp. Puljen bør øges.

Hvorfor arbejde med tros- og religionsfrihed i Afrika?

Afrika er et stort og rigt kontinent som samtidigt står overfor en række udfordringer. En ung befolkning tegner en lys fremtid. Samtidigt driver underudvikling og fattigdom et stort antal migranter mod nord. Det er de mennesker, som ses i små åbne både i færd med at krydse Middelhavet. Arbejdsløshed, lavt uddannelsesniveau og et mangelfuldt sundhedssystem er store udfordringer. I en række afrikanske lande – også danske partnerlande – har politiske ledere konsolideret deres magt og regerer mere eller mindre uindskrænket og uden at blive holdt ansvarlige i forhold til landenes borgere gennem frie valg og demokratisk inddragelse.

Islamistisk terror har i en årrække været en sikkerhedsmæssig og ideologisk udfordring i Vestafrikanske lande. Manglende uddannelsesmæssige og økonomiske muligheder øger faren for ekstremisme og radikaliserings, og arbejdet for respekt for tros- og religionsfrihed er en samfundsmæssig modgift til denne religiøse radikaliserings.

I disse år trækker geopolitiske forandringer en række afrikanske lande ind i et tættere forhold til Mellemøsten og Asien. Dette vil føre til en styrkelse af islams rolle og betydning i afrikanske samfund. Organization of Islamic Countries (OIC) vil stå styrket, og kravet om fordømmelse af islamofobi kan i praksis let lede til kriminalisering af islamkritik. Tros- og religionsfrihed værner om den enkeltes ret til at tro – såvel som ret til ikke at tro og til at kritisere religion.

Tros- og religionsfrihed hører med til grundstenene i et åbent og demokratisk samfund. Uden respekt for frihedsrettigheder og uden realiseringen af disse rettigheder – herunder tros- og religionsfrihed for alle – er det vanskeligt at forestille sig et stærkt civilsamfund.

Hvordan arbejde med tros- og religionsfrihed i Afrika?

Religion og religiøst liv i Afrika har flere dimensioner, og betydningen af religiøs tro og praksis for befolkningen er stor. Som en konsekvens af det kaotiske politiske liv, så er tilliden til religiøse ledere i mange kontekster højere end tilliden til politiske ledere. Udenfor de store afrikanske metropoler er religiøse samfund ofte den eneste form for civilsamfund, der findes. Interreligiøse relationer er derfor vigtige på græsrodsniveau, og tros- og religionsfrihed er derfor en central rettighed at arbejde med i en afrikansk kontekst.

I perioden fra 1960 til 2000 fandt der over 80 militærkup sted i Afrika, så selv paranoide diktatorer har ofte ret, når de mener, der er nogen ude efter dem! Borgerkrige og magtkampe begrænser millioner af menneskers frihed og livsvilkår i lande som Sydsudan, Zimbabwe, Cameroun, Nigeria, Den Centralafrikanske Republik, DR Congo, og Gabon. Disse konflikter begrænser også ofte direkte og indirekte almindelige menneskers rettigheder, herunder tros- og religionsfrihed.

Realiseringen af tros- og religionsfrihed som individuel frihedsrettighed sker ikke automatisk. Nogle af forudsætningerne for realiseringen kan udviklingsbistand understøtte, og derfor er det vigtigt både at se på

situationen for tros- og religionsfrihed i partnerlandene og at give nogle anbefalinger i forhold til realiseringen af rettigheden for alle. Specielt relevant i forhold til tros- og religionsfrihed er radikaliserings og voldelig ekstremisme, som i de seneste årtier er vokset især i Vestafrika.

Som danskere har vi specielt en forpligtelse i forhold til de danske partnerlande, som vi har valgt at støtte med udviklingsmidler. Der findes allerede danske erfaringer med en model, hvor statslig og civilsamfundsmæssig udvikling for tros- og religionsfrihed understøtter hinanden. I 2021 blev der indgået en ny partnerskabsaftale med Indonesien, hvor både klimaløsninger, landbrug og rettigheder – herunder interreligiøs dialog – er den af aftalen. Disse erfaringer med partnerskabsaftaler, der understøtter arbejdet med rettigheder, kan med fordel udbredes til afrikanske partnerlande i forhold til tros- og religionsfrihed. I arbejdet med tros- og religionsfrihed i Afrika bør der derfor undersøges, om der er muligheder for langvarige og brede indsatser, som inkluderer udbredelse og realisering af tros- og religionsfrihed i afrikanske partnerskabslande.

Vestafrika

I Vestafrika er de danske partnerlande Burkina Faso, Niger og Mali, som alle tre har været plaget af udemokratiske magtovertagelser:

Burkina Faso oplevede i 2022 to militærkup, som forværrede sikkerhedssituationen. Kampe mellem militær og militante oprørere ledte til store interne flygtningestrømme med over 2 millioner flygtninge. Efter militærkup i hhv. januar og september er landet ledet af militærjuntaen, der refererer til sig selv som Patriotic Movement for Safeguard and Restoration. Korruption og ineffektivitet hos lokale myndigheder, politi og militær har ledt til usikkerhed og selvtægt. Til trods for den politiske turbulens var medierne i begyndelsen af 2022 relativt robuste. Burkina Faso er en sekulær stat, og tros- og religionsfrihed respekteres generelt af den muslimske majoritet. I takt med forværringen af sikkerhedssituationen er de traditionelt gode forhold for tros- og religionsfrihed også blevet udfordret, og der var således i 2022 et militant islamistisk angreb på det katolske Saint Kisito seminarium i Bogui. Islamistiske oprørsgrupper i den nordlige og østlige del af landet truer med jævne mellemrum menigheder og skoler, og i 2022 var de fleste skoler i området lukkede.

Niger oplevede i 2020-2021 det første demokratiske valg i landets historie, hvor en militærjunta havde styret landet siden 2010. Militante grupper er aktive i landet, og sikkerhedssituationen bekymrende. Jihadistisk vold i tre af landets regioner fortsatte i perioden, og selv om tros- og religionsfrihed er garanteret juridisk, så er der en række restriktioner i praksis, hvor militante islamistiske grupper forhindrer kristnes gudstjenester med trusler om vold og overfald. Efter et par år med optimisme var der desværre i juli 2023 igen et militærkup, hvor nationalgarden væltede den demokratiske valgte præsident Bazoum, og det er nu uvist hvilken retning landet vil bevæge sig i årene fremover i forhold til menneskerettigheder.

I Mali er udviklingen også gået i den forkerte retning det seneste år. Efter militærkuppet i 2020 er konflikten mellem den militærledede regering og islamistiske oprørsgrupper fortsat intens. I november 2022 meddelte regeringen at udenlandsk finansierede NGO'er ikke måtte modtage støtte længere, hvilket påvirkede arbejdet for flere hundrede NGO'er. Samtidigt har militærjuntaen begrænset pressefriheden, og selv om tros- og religionsfrihed er garanteret i lovgivningen, så har islamistiske oprørsbevægelser siden 2012 terroriseret det nordlige og centrale Mali. Kidnapninger af kristne og voldelige overfald rapporteres jævnligt.

Østafrika

I Østafrika udgør landene Tanzania, Uganda og Kenya en blok, mens landene Somalia og Etiopien hver især har nogle specifikke udfordringer.

Kenya holder regelmæssige valg, og selv om korruption og politivold er almindelige er der større politisk frihed end i Tanzania og Uganda. Myndighederne respekterer generelt tros- og religionsfrihed. Der har været terrorangreb fra Al Shabaab mod civile og kristne i Kenya i de forløbne år, og både disse angreb og antiterror operationer mod Al Shabaab har dog øget modviljen mod muslimer i Kenya.

Tanzania har den i 2021 nyindsatte præsident Samia Hassan annulleret en række af sin forgænger Magufulis begrænsninger på ytringsfrihed og politiske rettigheder for oppositionen. Alligevel er der fortsat stort pres på den politiske opposition til regeringspartiet CCM, ligesom politiet sættes ind mod politiske modstandere. Der er betydelig større religionsfrihed end der er politisk frihed, og individuel religionsfrihed respekteres ligesom gode interreligiøse relationer er den historiske norm, der dog udfordres af socio-økonomiske spændinger mellem kristne og muslimer. Religions identitet som hhv. kristen og muslim kommer således til udtryk som identitetsmarkører i forholdet mellem fastlandet Tanganyika og øen Zanzibar, som tilsammen udgør Tanzania.

I Uganda er politiske og borgerligere rettigheder på mange områder indskrænket, og er det mest repressive af de tre østafrikanske lande Kenya, Tanzania og Uganda. Derimod er tros- og religionsfrihed generelt respekteret, og selv om myndigheder indskrænker religiøse lederes ytringsfrihed er der generel frihed for lægmedlemmer af kirker og andre religiøse samfund. En undtagelse er de mord på muslimske ledere, som er sket de seneste år, og hvor politiets efterforskning har været nyttesløs.

I Etiopien er konflikten i Tigray og de stærkt begrænsede politiske og borgerlige rettigheder betydningsfuld for status af tros- og religionsfrihed. Siden premierminister Ahmed kom til magten i 2018, har der været øget konflikt mellem stammer, vold fra sikkerhedsstyrkernes side, og regulær borgerkrig mellem regeringshæren og Tigray Defence Force i Tigrayprovinsen. Hundre tusinder er døde i Tigray og millioner af mennesker er flygtet ligesom der har været beskyldninger om massive menneskerettighedskrænkelser. Forfatningen garanterer religionsfrihed, og forskellige religiøse grupper har gennem århundreder levet side om side i Etiopien. Men religion er i højere og højere grad blevet en identitetsmarkør, og i april 2022 blev muslimer angrebet i Gondar, Amhara, hvilket resulterede i flere en 20 døde og 150 sårede. Det var et gengældelsesangreb for drab på to kristne og nedbrændingen af fem ortodokse kirker. I november 2022 plyndrede amhariske militser folk en protestantisk kirke i Oromia, og dræbte 15 kirkegængere inklusive præsten.

Borgerkrigen efter regiments fald i 1992 i Somalia har farvet de seneste årtiers historie. Politiske og borgerlige rettigheder er meget begrænsede, og tros- og religionsfrihed er ikke-eksisterende. Langt størstedelen af befolkningen er sunni-muslimer, og selv om der er en ganske lille kristen minoritet, så praktiserer de ikke deres tro offentligt. Omvendelse fra islam er ulovlig i visse dele af landet, og i de dele som terrorbevægelsen Al-Shabaab kontrollerer er der dødsstraf for frafald fra islam.

Gennemgående temaer i forhold til tros- og religionsfrihed i afrikanske partnerlande

Det første gennemgående tema er den samfundsmæssige marginalisering af minoriteter. Det ses i lande med en stor muslimsk majoritet, hvor kristne marginaliseres – Bukina Faso, Mali og Niger – og af muslimer i lande med kristen majoritet – Kenya og Uganda. I de vestafrikanske partnerlande har svage og korrupte

regimer svært ved at beskytte kristne mod overfald og kidnapninger fra islamistiske oprørsgrupper. Uden statslig beskyttelse af religiøse gruppers ret til individuel og kollektiv tros- og religionsfrihed er det vanskeligt at tale om en realiseret tros- og religionsfrihed. Indsatser for at opbygge relationer mellem kristne og andre religiøse grupper er vigtig, og en fælles prioritet for både kristne og muslimer bør være realiseringen af tros- og religionsfrihed for alle. Det peger på et behov for kapacitetsopbygning, øget viden om tros- og religionsfrihed og et aktivt og engageret civilsamfund.

For det andet er der spørgsmålet om religiøs nationalisme i Afrika, politiseringen af religion og 'religioniseringen' af politik. Selv i de lande, hvor tros- og religionsfriheden generelt respekteres og interreligiøse relationer ofte er uproblematisk, kan religiøs identitet gøres til en markør i politiske konflikter, fx i forholdet mellem fastlandet og Zanzibar i Tanzania. Fælles for partnerlandene i både Vestafrika og Østafrika er den store rolle, som religion og religiøs identitet spiller for det store flertal af befolkningerne. Fordi religion har en stor samfundsmæssig rolle, så bør tros- og religionsfrihed også være en vigtig del af den udviklingspolitiske prioritering i forhold til opbygning af stærke og modstandsdygtige civilsamfund.

Et tredje gennemgående tema er, at afrikanske samfund er gennemgående mere kollektivt orienterede end individorienterede, hvilket påvirker individers generelle tros- og religionsfrihed. Individers rettigheder fylder meget lidt i konfliktområder som Somalia eller Tigrayprovinsen i Etiopien, men også i mere stabile kontekster har individuelle frihedsrettigheder vanskeligere vilkår end i mere individcentrerede vestlige samfund. Er det muligt at understøtte individuelle frihedsrettigheder gennem partnerskaber med trosbaserede organisation om fx medieindsatser?

På vegne af Tænketanken For Forfulgte Kristne

Peter Fischer-Møller, formand